

7. Schreyer P. (2000). The Contribution of Information and Communication Technology to Output Growth: A Study of the G7 Countries. Working Paper, OECD Science, Technology and Industry, 2000/2, OECD Publishing.

7. BadanPusatStatistik. (2015).Statistik Telekomunikasi Indonesia.

8. Farhadi, M., Ismail, R., Fooladi, M. (2012). Information and Communication Technology Use and Economic Growth, PLoS ONE 7(11): e48903. DOI:10.1371/ journal.pone.0048903

9. Jalava, J., &Pohjola, M. (2002). Economic growth in the new economy: Evidence from advanced economies. Information Economics and policy, 14(2), 189-210.

16.04.2019

УДК 33.330.3

JEL classification: A200, H750, I250, Q010, R100

Жарова Любов

ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається проблема доступності освіти в рамках сталого розвитку. Основна гіпотеза полягає в тому, що освіта як довготривалий процес, який будує мостик між попереднім досвідом та новими підходами і гарантує безперервність у створенні та розповсюдженні знань, повинен бути фундаментальним пунктом для сталого розвитку незалежно від рівня соціально-економічного розвитку країни. Основну увагу приділено аналізу доступності освіти в Україні, яка зазнала впливу демографічних проблем, економічної нестабільності та радянських традицій у сфері освіти, що потребує довготривалого часу. Автор підсумовує поточну ситуацію і пропонує рекомендації щодо розв'язання сучасних проблем. Дослідження зосереджувалося на витратах уряду

(місцевих та державних) та громадян, які виховують дітей, які потребують освітніх послуг. Фінансові аспекти важливі, тому що вони створюють підґрунтя для маніпуляцій з зору, і вони значно відрізняються від території до території, кількості дітей та економічних можливостей батьків. Загальний аналіз свідчить, що загалом кожна дитина на кожному рівні освітньої системи отримує більше від державного бюджету, ніж від батьків (не беручи до уваги тих, хто може платити за приватну освіту в кращих школах і дитячих садах для своїх дітей). Доведено, що Україна має потужну основу для сталого розвитку в довгостроковому періоді через доступність освіти для всіх громадян. Сформульовано основні у забезпечені доступу до освітніх послуг: економічно-фінансові, інфраструктурні, побутово-стереотипні, психологічно-суспільні, традиційно-бездіяльні, побутові. Висновки та рекомендації доповіді були зосереджені на способах впливу громадян на систему та початку, мотивації та моніторингу змін

Ключові слова: освіта, сталий розвиток, державне фінансування, місцеві бюджети, громадянське суспільство, інфраструктура.

Zharova Luibov

ACCESS TO EDUCATION AS A BASIS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The paper raises the problem of accessibility of education in framework of sustainable development. The main hypothesis is that education as a long-life process, which build the bridge between previous experience and new approaches and guaranteed the continuity of knowledge creating and spreading should be the fundamental point for sustainable development independently from the level of socio-economic development of the country. The paper is concentrated on the analysis of accessibility of education in Ukraine that influenced by demographical problems, economical instability and soviet traditions in education, which is needed the long time to overcome. The author summarize what the current situation is and

how the contemporary problems could be solved. The research focused on expenditure of government (local and country) and citizens who raise the children who are needed the educational services. The financial aspects is important because they create a ground for manipulations from the on sight and they are differ a lot from the territory to territory, number of children and economical possibilities of parents. The overall analysis illuminates that in general each child on each level of educational system receive more from the governmental budget then from parents (not taking into consideration those who can pay for private education in better schools and kindergartens for their children). That's mean that Ukraine has a powerful basis for sustainable development in long-term period, because of the accessibility of education for all citizens. The gap-analyze illuminates the main problems in educational sphere of economic. The conclusions and recommendations of the paper were focused on ways how citizens can influence the system and start, motivate and monitor the changes.

Key words: education, sustainable development, public financing, local budgets, civil society, infrastructure.

Жарова Любовь

ДОСТУПНОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье поднимается проблема доступности образования в рамках устойчивого развития. Основная гипотеза – образование является уникальным продуктом с продолжительным сроком службы, который строит мост между предыдущим опытом и новыми подходами и гарантирует непрерывность создания и распространения знаний. Оно должно быть фундаментальной точкой устойчивого развития независимо от уровня социально-экономического развития страны. Статья посвящена анализу доступности образования в Украине, которая формируется под влиянием демографических проблем, экономической реальностью и советским традициям в образовании, которые необходимо преодолеть в течение

длительного времени. Результаты исследований опираются на мировые тенденции и сфокусированы на текущей ситуации и как могут быть решены современные проблемы. Исследование было сосредоточено на расходах правительства (местных и страны) и граждан, которые воспитывают детей, которым необходимы образовательные услуги. Финансовые аспекты важны, потому что они создают почву для манипуляций на месте, и они сильно различаются в зависимости от территории, количества детей и экономических возможностей родителей. Общий анализ показывает, что в целом каждый ребенок на каждом уровне системы образования получает больше из государственного бюджета, чем от родителей (не принимая во внимание тех, кто может оплачивать частное образование в лучших школах и детских садах для своих детей). Украина имеет мощную основу для устойчивого развития в долгосрочной перспективе благодаря доступности образования для всех граждан. Проведенный анализ освещает основные проблемы в образовательной сфере экономики. Выводы и рекомендации сфокусированы на том, как граждане могут влиять на систему и запустить, мотивировать и отслеживать изменения.

Ключевые слова: образование, устойчивое развитие, государственное финансирование, местные бюджеты, гражданское общество, инфраструктура.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-36-58

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Сталий розвиток передбачає паритетність трьох основних складових – економічної, екологічної та соціальної, тобто, гармонійний розвиток на основі узгодження інтересів та пріоритетів для забезпечення позитивних енергетичних ефектів і мінімізації негативних наслідків життєдіяльності та розвитку. Сучасні тенденції економічного розвитку свідчать про ускладнення та взаємопроникнення всіх процесів, що супроводжують розвиток людства (як економічний, так і

соціальний) незалежно від його спрямованості (зростання добробуту чи кризових явищ), що вимагає міждисциплінарних підходів до досліджень і переосмислення усталених практик господарювання. Очевидно, що генерування нових знань можливо лише за можливості тяглості та безперервності освітнього процесу і його доступності. Освіта стає не просто невід'ємною складовою особистісного успіху в епоху нової хвилі технологічного розвитку, але й базисом для розбудови держави.

Метою пропонованого дослідження є оцінка сучасного стану доступності освіти в Україні, оскільки автори вбачають у цьому передумови для економічного піднесення держави в майбутньому.

Викладення основного матеріалу дослідження. Незалежна Україна отримала в спадок систему дошкільної, шкільної й вищої освіти з усіма її проблемами та позитивними сторонами. Розвиток приватних закладів освіти, зокрема дошкільних, поживався лише останні кілька років (у тому числі через вдосконалення законодавчого забезпечення), а це означає, що для створення усталеної системи роботи таких закладів повинен пройти час.

Слід зауважити, що до позитивних і негативних рис, успадкованої від СРСР системи освіти, часто відносять одні й ті ж речі: усталена роками система виховання може розглядатися і як показник тяглості й відпрацьованості підходів, так і як показник застарілості й негнучкості; старий матеріальний фонд – це, з одного боку, наявність окремої будівлі й власної інфраструктури, з іншого, – застарілий і енерго-неефективний фонд, що потребує докорінної реконструкції.

Що не викликає сумнівів, так це постійне вдосконалення системи освіти, що б вона розвивалася разом із суспільством та відповідала його потребам. Це стосується не лише сутнісного наповнення, але й інших аспектів, таких, як: матеріальне сучасне забезпечення, доступність матеріальна, просторова (наявність вільних місць у закладах у територіальній доступності) та часова (узгодження часу роботи з режимом праці батьків).

Зауважимо, що одним з базових принципів Нової української школи є уявлення про безперервність освіти. Це означає, що процес виховання, навчання та формування особистості починається відразу від народження і триває пожиттєво. Водночас, держава визнає, що базовими етапами фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини є вік немовляти (до року), ранній вік (1-3 роки), передшкільний вік (3-6(7) років). Саме тому дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Держава при цьому визнає пріоритетність дошкільної освіти та забезпечує умови для її здобуття [3].

Невід'ємними складниками системи освіти [4] є:

- дошкільна освіта (обов'язкова для дітей старшого дошкільного віку);
- повна загальна середня освіта (є обов'язковою і здобувається в інституційних або індивідуальних формах, визначених законодавством);
- позашкільна освіта;
- спеціалізована освіта;
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища освіта;
- вища освіта;
- освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта

Систему дошкільної освіти становлять [5]: дошкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; наукові й методичні установи; органи управління освітою; освіта та виховання в сім'ї.

Отже, ми маємо вибір, куди віддавати дитину – у приватний чи комунальний (державний) заклад освіти. Насправді, жоден вибір не можна вважати повністю безкоштовним для батьків (плата за їжу, одяг, канцелярське приладдя та багато чого іншого, про що ми більш детально розповімо потім), скоріш кожен з варіантів має прямі та приховані витрати. Жоден варіант не може вважатися ідеальним – усюди є свої підводні камені й, безумовно, багато що залежить від особистих уподобань і очікувань учасників процесу (батьків чи опікунів та дитини) і наявних ресурсів.

Підсумовуючи ситуацію, зауважимо, що заклади для дітей у нас начебто безкоштовні, однак батьки однаково витрачають значні кошти. Багато пунктів витрат, про які йтиметься нижче, можуть не виглядати непомірно дорогими, але якщо ви помножити це на 2,3,4... (якщо у вас більше однієї дитини, хоча в Україні в 2017 році 76,45% усіх домогосподарств з дітьми мали лише 1 дитину [6]) або замислитесь про те, що дохід у родині може мати лише один її член, то картина істотно зміниться.

Видатки державного бюджету на освіту за період 2000-2017 рр. зросли з 4 до 6% ВВП і в 2017 році склали 177 915,8 млн. грн. [7]. Для порівняння: середньосвітовий [8] показник витрат на освіту – 4.9%, найбільше на освіту витрачають Куба – 12,9%, Данія – 8,7% і Ісландія – 7,8% ВВП [9].

Якщо дивитися на розподіл коштів між видами освіти (рис. 1), то на дошкільну освіту за період 2000-2017 витрати зросли з 11 до 16% від загальних витрат на освіту, середньосвітовий показник – 32%; шкільна освіта – 52% (на загальну середню освіту зросли з 36% до 47,7%, на професійно-технічну скоротилися з 6,1% до 4,7%), світові витрати на шкільну освіту - 32,2% - 34,7%; витрати на вищу освіту скоротилися з 32,3% до 21,8% у 2017 р., світовий рівень витрат - 22%.

Аналізуючи обсяги фінансування державою освіти, можна констатувати, що за відносними показниками ми знаходимося на загальносвітовому рівні, що є досить непогано з огляду на те, що до бюджетних витрат додалися витрати на оборону. Зрозуміло, що в абсолютному обчисленні порівнювати 6% від ВВП України і США (чи іншої розвинутої країни) є некоректним, проте більше уваги слід звернути на ефективність використання цих коштів (адже витрати на освіту найбільші на Кубі, але ніхто не бере їхню освітню модель за приклад для наслідування).

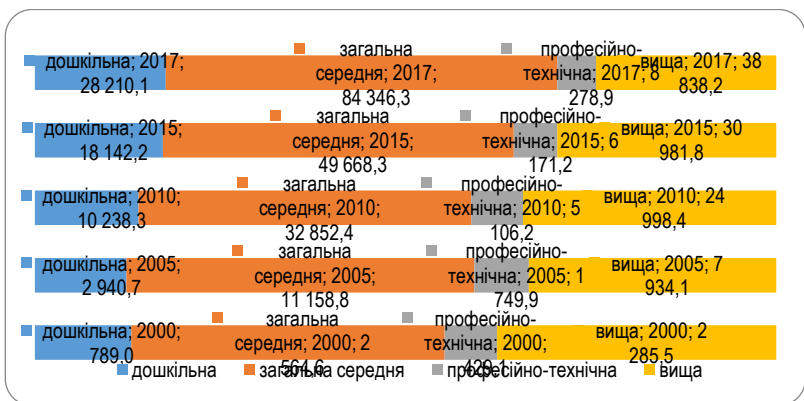

Рис. 1. Видатки зведеного бюджету на освіту, за роками, тис. грн [7]

Важливо пам'ятати, що ефективність використання грошей та всі інші питання щодо якості та доступності освіти напряму залежать від небайдужості та активності громадян, які контролюватимуть процес розподілу та використання коштів, наявності, сучасності та виконання програм, ставитимуть питання, не прийматимуть на віру те, що їм пропонується. Це водночас вимагає обізнаності щодо розподілу повноважень, прав та обов'язків усіх учасників (наприклад, з проблемами дошкільної освіти варто звертатися до комунальних властей та регіональних представників міністерства освіти).

Загальна середня освіта (школи) - цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти та трудової діяльності.

Для більшості загальна середня освіта асоціюється зі школою, але типізація закладів, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти, є складнішою [4], водночас 82% учнів навчається, відвідує школи

Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах поступово зростає з 2014 року (що пов'язано з динамікою народжуваності в країні) і в 2017-2018 навчальному році склала

3922 тис. осіб, з яких найбільша частка учнів - 7,1% припадає на Київ [10]. Індекс гендерного паритету серед учнів (співвідношення кількості осіб жіночої статі до кількості осіб чоловічої статі (методика ЮНЕСКО) складає 0,92-0,96 залежно від навчального року.

Водночас з 2010 року зберігається тенденція скорочення численності державних на тлі зростання кількості приватних навчальних закладів, кількість яких у 2017-2018 навчальному році сягнула рекордних 199 закладів.

Нагадаємо, що згідно з вимогами ст. 14 Закону України «Про освіту» наповнюваність класів закладів загальної середньої освіти не може перевищувати 30 учнів. А це значить, що для забезпечення всіх бажаючих місцями необхідно створювати більше класів, які не завжди можуть займатися в одну зміну через організаційно-технічні причини.

Наслідком стало те, що в 2017-2018 навчальному році 6,3% міських державних загальноосвітніх закладів працювали в дві зміни (проти 1 приватного закладу, який також працює в такому режимі). З усіх закладів, що працюють у дві зміни – найбільша кількість (6,8%) зосереджена в Київській області, тоді як в Харківській – немає жодного закладу, який працював би в 2 зміни [10].

У 2018 році багато питань викликала необхідність дотримуватися правил, що були прописані й раніше щодо зарахування дитини до школи відповідно до місця проживання. Київ як велике місто з нерівномірним розподілом населення може бути ілюстрацією того, чого ця норма виникла. Якщо подивитися на рисунок, то зрозуміло: сучасні правила дозволяють зарахувати дитину до 1 класу у будь-яку школу в обраному районі за наявності вільних місць, тобто, чим більше шкіл і чим на більшу кількість учнів вони розраховані, тим простіше. Ситуації, коли дитина не потрапить до 1 класу, виникнути не повинно, а якщо й виникне, то її вирішують за зверненням до відповідного районного відділу освіти [11].

Водночас, якщо ви мешкаєте в густонаселеному районі міста з недорозвинутою інфраструктурою закладів освіти, то напередодні першого класу мимоволі виникає паніка: як і куди влаштувати дитину (усі ж хочуть влаштувати до

найуспішнішого закладу до найкращої вчительки чи вчителя). Школи з вищими рейтингами запроваджують вступні співбесіди, де дитина повинна продемонструвати вміння читати, вирішувати логічні завдання, переказувати тощо (наче і не дуже багато, але ж дитина буде вчитися 12 років і проходити буквар у першому класі). Зі свого боку батьки повинні встигнути записатися на таку співбесіду (у славнозвісному Харківському районі в окремі середні школи треба було займати чергу з 5 ранку). А якщо не пройшли, то завжди залишався шанс «заохотити» керівництво до зарахування учня – не обов'язково через хабар керівництву, але через купівлю чогось необхідного для школи. Усе це в сукупності призводило до того, що дитину з 5 років починали активно готувати до вступу до школи і при «провалі» робили винуватцем, навіть якщо ніхто нічого не говорив, не відчувати осуд і розчарування було б важко. Серед батьків починається змагання щодо престижності школи, штучний поділ дітей на успішних і невдах. Це спотворює систему цінностей дітей, створює кастовість і звичку судити інших лише за формальними показниками, до яких самі діти ще не доклали власних зусиль.

Тому сучасний порядок є спробою впорядкувати цей процес і зробити його менш травматичним для першокласників, але він повинен супроводжуватися й будівництвом нових шкіл. Проте процес удосконалення іде достатньо швидко, і вже врегульовано питання вступу до школи, де вчаться інші діти з цієї родини.

Нагадаємо, що згідно із Законом України «Про освіту» органи місцевого самоврядування створюють і утримують мережу закладів освіти та їхніх філій для забезпечення територіальної доступності повної загальної середньої освіти. Тому питання щодо забезпеченості населеного пункту закладами середньої освіти повинно адресуватися саме їм.

Навчання в загальноосвітніх навчальних закладах державної або комунальної форми власності є безкоштовним. Перебування в таких закладах включає оплату за харчування та плату на потреби класу та школи в рамках батьківських комітетів, що мінімально складає 50 грн. на місяць (за 9 місяців навчального року). Харчування в навчальних закладах визначається Законом України «Про освіту» [4] та Постановою

Кабінету Міністрів України[12] з правками від 18 січня 2016 р. № 16. Плата за харчування у 2017-2018 [13] варіювалася від 15 до 28 грн. за фактично відвіданий день (навчальний рік складає 165-168 днів). Також існують внески в благодійні фонди при навчальних закладах – від 100 грн. (як правило, сплачується всі 12 місяців), які виходячи з назви, є добровільними.

Інформацію щодо фінансування навчального закладу можна знайти на його інтернет-сторінці (наприклад, сайт ліцею № 208, м. Київ – <http://1208.kiev.ua/documents>), або запит у районному відділі управління освітою. Для того, щоб орієнтуватися, що школи потрібно і на які потреби вона отримала гроші, варто порівняти бюджетний запит на фінансування, який складається дирекцією і подається до районного відділу освіти з кошторисом затверджених витрат на цей же період. У кінці кожного періоду заклад повинен відзвітувати про використання коштів, як бюджетних, так і тих, що надійшли у благодійний фонд, і ця інформація також є відкритою.

Розуміння не тільки потреб, але й можливостей конкретного закладу – є платформою для взаємодії батьків, вчителів і адміністрації, адже деякі питання можуть порушувати саме батьки, як й ініціювати їх вирішення на різних рівнях – від шкільного до місцевої влади. Це потребує залученості й часу, тому не завжди активно використовується.

Вартість перебування повний день у приватних закладах різниться від міста до міста. Назагал існує кілька підходів до стягування плати, які можуть варіюватися:

- щомісячний внесок, який покриває всі витрати;
- щомісячний внесок, а також одноразовий щорічний платіж на додаткові витрати;
- щомісячний платіж за перебування та окрема плата за харчування та додаткові заняття з дітьми.

Окремі школи пропонують систему знижок для другої та третьої дитини (до 30%), оплату за весь рік одним платежем (до 5%) і кожний наступний рік в навчальному закладі (1%).

Навчання в приватній школі, як і в будь-якій іншій, має позитивні та негативні риси. До позитиву традиційно відносять меншу кількість учнів у класах, більшу гнучкість учителів і використання сучасніших методик навчання. Крім того, позиція

батьків може бути більш відстороненою. Вони можуть не перейматися проблемами матеріального забезпечення навчального процесу, адже оплата за навчання дає їм можливість більше вимагати й контролювати. Для багатьох привабливим у приватній школі є мова навчання – згідно зі статистичними даними в державних загальноосвітніх закладах українська мова навчання складає 90,2%, російська – 8,8, а 1% припадає на навчання угорською, англійською, кримськотатарською та іншими мовами. Водночас лише в 57,9% приватних закладів мова навчання українська, 38,7% припадає на російську і 3,4% на угорську (1,9%) і англійську (1,4%) мови.

Кількість професійно-технічних закладів освіти постійно скорочуються (з 940 установ у 2010 році до 756 – у 2017), найбільша їх кількість зосереджена у Львівській (59 закладів), Дніпровській (58) і Харківській (45) областях [10]. Кількість спеціалістів, що випускають ПТУ, також постійно скорочується, і в 2017 році склала лише 60% від кількості випускників 2010 року. Усі заклади державної форми власності. Видатки з бюджету на підтримку професійно-технічних закладів складають близько 5% від усіх витрат на освіту. Щодо необхідності реформування системи професійно-технічної освіти точиться багато дискусій [14-15], але поки що цей напрям продовжує скорочуватися.

Згідно із Законом України [16] дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), тому не можна проігнорувати вищу освіту і її доступність для створення повної картини витрат на навчання дитини. Слід однак зауважити, що вищу освіту можна здобувати і в дорослому віці або взагалі не здобувати. Наразі вищу освіту в Україні мають 79% населення (рівень – бакалавр, магістр, спеціаліст) [17].

Видатки бюджету України на вищу освіту коливаються від 20 до 30% усіх витрат на освіту, але постійно зростають в абсолютному значенні, та в 2017 році склали 386,8 млрд. грн. Підготовку кадрів різного рівня згідно з бюджетом-2018 фінансуватимуть 25 різних відомств. Загалом на підготовку кадрів та підвищення кваліфікації (разом зі стипендіями) припадатиме 27,75 млрд грн, з них лише 15,5 млрд грн – у віданні Міністерства освіти. Сума зменшилась на 3% порівняно з

минулим роком. Однак минулого року вона включала 3,8 млрд грн на фінансування ВНЗ I-II рівня акредитації, яке тепер переносять на місцеві бюджети [18].

Вимальовується загальна тенденція платного навчання дитини: чим старше дитина стає, тим дешевшим у середньому обходиться її навчання. Для доповнення загальної картини доступності освіти зазначимо, що середня зарплата [19] в Україні, за даними на початок 2018 року, складала 92 532 грн на рік, а в Києві – 140 016 грн, а 51% доходів витрачається на їжу [20].

Якщо у вас виникають будь-які питання щодо освіти, її доступності і вартості, але ви не маєте жодної уяви куди звертатися, то завжди можна почати із звернень до ключових дієвих осіб:

- МОН України – можна знайти багато інформації на офіційному сайті [21], або зателефонувати [22] чи поставити запитання у або через сторінку у фейсбуці [23];

- Адміністрації вашого населеного пункту або об'єднаної громади. Наприклад, Київська міська державна адміністрація має номер гарячої лінії 1551, куди можна звернутися з будь-яких питань;

- Відділу освіти молоді й спорту у вашому населеному пункті або районі міста;

- Районне управління освіти;

- Місцевий депутат;

- Безпосередньо до керівництва закладу.

Ви маєте право отримувати інформацію та роз'яснення, ви можете вимагати звіт щодо витрачених коштів та виконання прийнятих рішень. Якщо усні прохання та заяви ігноруються, треба повторювати їх і отримувати вхідний номер (у себе обов'язково залишати копію з цим номером) або писати на адресу рекомендованим листом з описом вкладення (тоді у адресата не буде можливості сказати, що він не отримав листа або документи, що в ньому знаходилися).

Для того, щоб система працювала, повноважень замало – потрібний контроль. Батьки є невід'ємною частиною процесу виховання та навчання дитини, тому вони не повинні стояти осторонь, а активно долучатися, але не просто перераховувати

гроші невідомо куди та невідомо на що, а свідомо, розібравшись хто і за що платить і на що йдуть гроші. Це завжди балансування між повним самоусуненням, що культивувалося в радянську добу, та апеляціями до батьківського сумління та почуття провини: «ми ж робимо це для наших дітей».

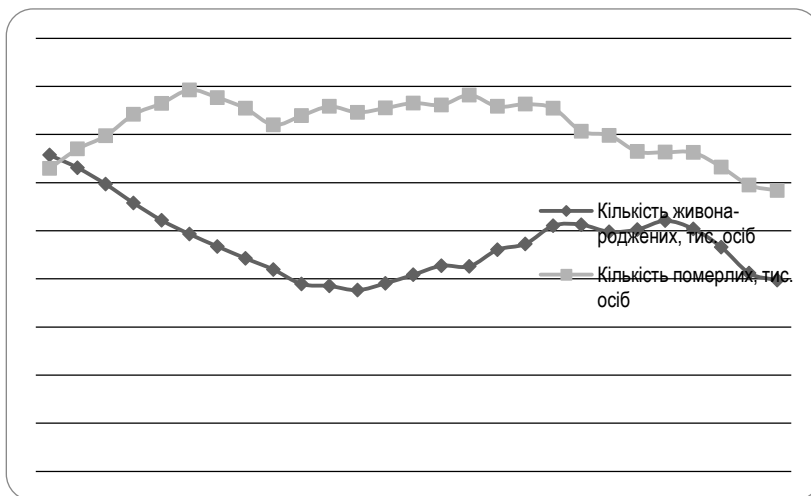

Рис. 2. Народжуваність і смертність у період 1990-2016рр. (за 2014-2016 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) [2]

Демографічні процеси в Україні першого десятиліття незалежності набули форми небаченої кризи народонаселення – 1990 р. населення УРСР становило 51,6 млн громадян, 2000 року – 49,1 млн., це за умов, що 1993 року кількість досягла свого максимуму – 51,9 млн (за іншими даними – 52,4) [1]. У 1990-2000 рр. зниження народжуваності (рис.2) на тлі неусталеності соціально-економічної ситуації, зниження рівня заробітної платні в державному секторі, відсутність верховенства права та гарантії прав власності призвело до скорочення матеріального фонду дошкільних навчальних закладів. Остатнє істотно знизило їх привабливість як для вихователів та обслуговуючого персоналу, так і для батьків, що сприяло певному занепаду галузі.

Висновки. Наразі держава витрачає більше коштів на навчання та перебування дітей у закладах освіти комунальної і державної форми власності (табл. 1), а рівень витрат на освіту знаходиться на середньосвітовому рівні. Також є можливість відвідувати приватні заклади освіти з різною ціновою політикою.

Таблиця 1

Розподіл витрат на навчання між державою та громадянами, чії діти здобувають освіту

	Держава	Батьки	
		Комунальна власність (державна)	Приватна власність
ДНЗ	16500	4 400 - 8 800	12 000 - 430 000
Школа	14000	2925 – 9300	12 000 - 650 000
Вищий навчальний заклад	19000	Є можливість отримання стипендії (навчання на контракті 13000-46000)	92 000

Основні прогалини в забезпеченні доступу до освітніх послуг:

- Економічно-фінансова. Зрозуміло, що середній українець відчуває значні труднощі з оплатою освітніх послуг та додаткових занять дитини, особливо, якщо дитина не одна. Якщо у середньому 77% заробітку витрачається на харчування та непродовольчі товари, то на решту, включаючи комунальні витрати, медичні послуги, відпочинок, освіту, залишається лише 23% за умов постійного підвищення тарифів на комунальні послуги.

- Інфраструктурна - тривалий час населені пункти розвивалися без урахування потреб навчальних закладів усіх рівнів і форм власності та закладів для позашкільного дозвілля. Причин можна назвати багато – від відсутності єдиного узгодженого плану містобудування, до якого не може вносити правки ніяка команда професіоналів чи молода команда нового мера, до відсутності контролю.

- Побутово-стереотипна. Організація догляду за дитиною, а потім її навчання й дозвілля організаційно та фінансово традиційно лягає на плечі матері [24], яка безпосередньо стикається з недосконалістю системи й повинна ухвалювати

рішення з кожного питання. Крім того, такий нерівномірний розподіл ролей обмежує можливості жінки розпоряджатися власним часом (як правильно підмітила одна з мам – дитина займається в тих секціях, до яких мама може її відвести).

- Психологічно-суспільна. Якщо ви хочете щось змінити в існуючій системі, то заручником завжди буде дитина, яка відвідує заклад, і страх того, що до неї буде негативне ставлення. Крім того, розповсюдженням є тиск у стилі «це все задля наших з вами дітей». Об'єднання зусиль батьків можуть носити як прогресивний характер і бути спрямовані на зміни, так і консервуючий – підтримувати недосконалість чинної системи.

- Традиційно-бездіяльна. Багато з тих, хто зараз є батьками, виховувався в системі, коли на заклади освіти повністю перекладали відповідальність та ініціативи з освіти та догляду за дитиною (з різних міркувань – виховання ідеологічно-правильних громадян чи необхідність цілодобово працювати, щоб звести кінці з кінцями) і зараз просто не може і не хоче більш активно залучатися до цих процесів. Крім того, розуміння необхідності контролю тих, кого ми наділили владою, приходить лише зараз і в нас ще немає напрацьованих методів, а з іншого боку, немає й звички звітувати.

- Побутова. При порівнянні державних (комунальних) і приватних закладів завжди виникає питання не стільки якості, скільки комфорту перебування, що дозволяє не втратити почуття власної гідності і не долати проблеми й бар'єри там, де їх просто не повинно бути.

Логічне питання, яке виникає в цьому контексті: чиїм коштом ці проблеми слід вирішувати. Хто повинен ініціювати й контролювати такі зміни.

Зараз ситуація коливається від «чому ми повинні витратити на це гроші – то обов'язок держави/міста» до «це ж наші діти, тому ВСІ незалежно від можливостей повинні гроші». Вирішення, як завжди, знаходиться між цими радикальними точками. Зокрема, через систему проєктів Громадського бюджету [25], грантові системи для модернізації закладів [26] тощо.

Останнім часом з різним ступенем інтенсивності та успішності почали розвиватися освітні ініціативи, орієнтовані на

вчителів і вихователів для покращення якості освіти на всіх рівнях [27].

Проблема, яка й досі залишається невирішеною і де не спостерігається позитивних тенденцій, – це розбудова системи закладів освіти та дозвілля. Не створення нових торгово-розважальних центрів і супермаркетів як точок атракції, а будівництво нових шкіл і дитячих садочків у пішій доступності; створення мережі гуртків і секцій, які були б локально сконцентровані й давали можливість відвідувати різні гуртки в одному місці. Саме це питання потребує волі, ресурсів і контролю, адже безпосередньо пов'язане з землевідводом і тому досі залишається невирішеним.

Тому попереду довгий шлях вдосконалення та розбудови того, що вже існує. А головним рецептом для успіху залишається наша небайдужість і активність.

Література

1. Демографічні процеси та еміграція в 1990-ті роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_demografiya-ta-emigratia-1990-ti/](https://mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_demografiya-ta-emigratia-1990-ti/)
2. Демографічна ситуація // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html
3. Дошкільна освіта // Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// mon.gov.ua/ua/tag/doshkilna-osvita](https://mon.gov.ua/ua/tag/doshkilna-osvita)
4. Закон України “Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19)
5. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// osvita.ua/legislation/law/2234/](http://osvita.ua/legislation/law/2234/)
6. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України за 2017 р. // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm

7. Мережа та діяльність дошкільних навчальних закладів // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2018/1_03_00_01_2018.htm
8. World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS>
9. Human Development Reports - <http://hdr.undp.org/en/content/expenditure-education-public-gdp>
10. Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади України. Статистичний збірник – Київ, 2018
11. Нові правила зарахування первачків // Громадське Радіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/novi-pravya-zarakhuvannia-pershoklasnykiv>
12. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, операції з надання яких звільнюються від обкладення податком на додану вартість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/116-2011-%D0%BF/paran11#n11>
13. В Україні харчування в школах хочуть зробити обов'язковим // Конкурент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/21042/v-ukrayini-harchuvannya-v-shkolah-hochut-zrobiti-obovyazkovim.html>
14. Орел С. ПТУ на зламі й переломі // Дзеркало тижня. – 2018. – 6 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/EDUCATION/ptu-na-zlami-y-perelomi-274497_.html
15. Эксперт: Профтехучилища нужно забрать из подчинения Минобразования и передать Центру занятости // Delo.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://delo.ua/lifestyle/ekspert-proftehuchilisha-nuzhno-zabrat-iz-podchinenija-minobrazovan-170255/>
16. Закон України Про охорону дитинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/print1452691889838931>
17. Дорожня карта реформування вищої освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnya-karta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini>

18. Бюджет освіти та науки 2018: що прийняв парламент // CEDOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/biudzheth-osvity-ta-nauky-2018-shcho-pryiniav-parlament#vysha>

19. МінФін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2018-01>

20. Витрати та ресурси домогосподарств // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm

21. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>

22. Контактні данні // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/kontaktna-informaciya>

23. Офіційна сторінка у мережі фейсбук Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/UAMON/>

24. Стрельник О. Турбота як робота. Материнство у фокусі соціології – К.: Критика, 2018 – 288 с.

25. Проекти громадського бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmr.gov.ua/uk/content/25-kvitnya-startuє-rodannya-proektiv-gromadskogo-byudzhetu-2019>

26. Термомодернізація закладів освіти // Освіта.юа - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/termo/56903/>

27. Гендерний освітній експеримент: шкільна революція від ГІАЦ «КРОНА» і партнерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/genderniy-osvitniy-experiment-shkilna-revoljutsiya-vid-giats-krona-i-partneriv-134112.html>

1. Demografichni protsesy ta emigratsiia v 1990-ti roky [Demographic processes and emigration in the 1990s]. (2016, June 22). mmt.in.ua. Retrieved from https://mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_demografiya-ta-emigratia-1990-ti/ [in Ukrainian].

2. Demohrafichna sytuatsiia [The demographic situation]. (n.d.). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html [in Ukrainian].

3. Doshkilna osvita [Pre-school education]. (n.d.). The Ministry of Education and Science of Ukraine. mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/doshkilna-osvita> [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05.09.2017 No.2145-VIII [The Law of Ukraine “On Education” of 05.09.2017 No.2145-VIII]. (n.d.). Verkhovna Rada of Ukraine. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy “Pro doshkilnu osvitu” [The Law of Ukraine “On Pre-School Education”]. (n.d.). osvita.ua. Retrieved from <http://osvita.ua/legislation/law/2234/> [in Ukrainian].

6. Sotsialno-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy za 2017 r. [The socio-demographic characteristics of Ukraine’s households in 2017]. (2018). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm [in Ukrainian].

7. Merezha ta dialnist doshkilnykh navchalnykh zakladiv [The network and activities of pre-school educational institutions]. (2018). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2018/1_03_00_01_2018.htm [in Ukrainian].

8. World Bank Group. (2018). www.worldbank.org. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS>.

9. Human Development Reports. (2013). United Nations Development Programme. hdr.undp.org. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/content/expenditure-education-public-gdp>.

10. Zahalnoosvitni ta profesiino-tekhnichni navchalni zaklady Ukrainy [Comprehensive and vocational educational establishments of Ukraine]. (2018). Statystychnyi zbirnyk – Statistical compendium. Kyiv [in Ukrainian].

11. Chernova, O. (2018, April 24). Zherebkuvannia ta dovidky pro reiestratsiiu: novi pravyla zarakhuvannia pershoklasnykiv [Lottery procedures and registration certificates: new rules for enrollment of primary school first-graders]. Hromadske Radio. hromadske.ua. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/novi-pravyla-zarakhuvannia-pershoklasnykiv> [in Ukrainian].

12. Postanova KMU “Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia posluh z kharchuvannia ditei u doshkilnykh, uchniv u zahalnoosvitnikh ta profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh, operatsii z nadannia yakykh zvilniaiutsia vid obkladennia podatkom na dodanu vartist” [The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Procedures for VAT-exempt catering and meals services provided for children in pre-school institutions, students in comprehensive and vocational establishments” (2016). Verkhovna Rada of Ukraine. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/116-2011-%D0%BF/paran11#n11> [in Ukrainian].

13. V Ukraini kharchuvannia v shkolakh khochut zrobyty oboviazkovym [In Ukraine school meals are intended to be made compulsory]. (2017, December 1). Information agency “Konkurent”. konkurent.in.ua. Retrieved from <https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/21042/v-ukrayini-harchuvannya-v-shkolah-hochut-zrobiti-obovyazkovim-.html> [in Ukrainian].

14. Orel, S. (2018, April 6). PTU na zlami i perelomi [Vocational Technical Schools at the cusp and at the breakdown]. Dzerkalo tyzhnia – Mirror Weekly. dt.ua. Retrieved from https://dt.ua/EDUCATION/ptu-na-zlami-y-perelomi-274497_.html [in Ukrainian].

15. Ekspert: Proftekhuchilishcha nuzhno zabrat iz podchineniya Minobrazovaniya i peredat Tsentru zanyatosti [Expert: Vocational schools have to be taken out of the Ministry of Education subordination and handed over to the Employment Center]. (2011). Delo.UA. Retrieved from <https://delo.ua/lifestyle/ekspert-proftekhuchilishcha-nuzhno-zabrat-iz-podchinenija-minobrazovan-170255/> [in Russian].

16. Zakon Ukrainy “Pro okhoronu dytynstva” [The Law of Ukraine “On Protection of Childhood”]. (n.d.). Verkhovna Rada of Ukraine. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/print1452691889838931> [in Ukrainian].

17. Kvit, S. (2018). Dorozhnia karta reformuvannia vyshchoi osvity Ukrainy [A roadmap to higher education reform in Ukraine]. www.education-ua.org. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnya-karta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini> [in Ukrainian].

18. Kohut, I, & Stadnyi, Ye. (2018). Biudzheth osvity ta nauky 2018: shcho pryiniav parlament [Education and science budget 2018: what did the Parliament adopt?]. CEDOS.org.ua. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/osvita/biudzheth-osvity-ta-nauky-2018-shcho-pryiniav-parlament#vysha> [in Ukrainian].

19. MinFin [MinFin]. (2018). www.minfin.com.ua. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2018-01> [in Ukrainian].

20. Vytraty ta resursy domohospodarstv [Household expenditure and resources]. (n.d.). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm [in Ukrainian].

21. Ofitsiynyi sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [The official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. (n.d.). mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua> [in Ukrainian].

22. Kontaktni dani [Contact information]. (2018). The official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine. mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/proministerstvo/kontaktna-informaciya> [in Ukrainian].

23. Ofitsiina storinka u merezhi Feisbuk Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [The official Facebook page of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. (n.d.). www.facebook.com. Retrieved from <https://www.facebook.com/UAMON/> [in Ukrainian].

24. Strel'nyk, O. (2018). Turbota yak robota. Materynstvo u fokusi sotsiologhii [Care as work. Mothering in the focus of sociology]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

25. Proekty hromadskoho biudzhetu [Participatory Budget projects]. (n.d.). kmr.gov.ua. Retrieved from <http://kmr.gov.ua/uk/content/25-kvitnya-startuye-podannya-proektiv-gromadskogo-byudzhetu-2019> [in Ukrainian].

26. Termomodernizatsiia zakladiv osvity [Thermomodernization of educational buildings]. (n.d.). Osvita.ua. Retrieved from <https://osvita.ua/school/termo/56903/> [in Ukrainian].

27. Hendernyi osvitnii eksperyment: shkilna revoliutsiia vid HIATs “KRONA” i partneriv [Gender educational experiment: school revolution from the Gender Centre for Information and Analysis “KRONA” and partners]. (n.d.). genderindetail.org.ua. Retrieved from <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/genderniy-osvitniy-experiment-shkilna-revolyutsiya-vid-giats-krona-i-partneriv-134112.html> [in Ukrainian].

30.04.2019